

Александра ВУЛЕТИЋ*

Историјски институт Београд

Београд, Србија

<https://orcid.org/0000-0001-5991-8666>

УРЕДБА О БРАКУ ИЗ 1818. ГОДИНЕ

Анстракт: У раду је приређена Уредба о браку, донета на Ђурђевданској скупштини у Београду 14/26. маја 1818. године. У њој су побројани брачни обичаји које је држава сматрала штетним за друштвени развој и које је настојала да искорени. Значај Уредбе огледа се у томе што су у њој поменути обичаји први пут после ослобођења од турске власти систематски наведени, а брачни прописи који су у наредним годинама доношени у великој мери су се заснивали на њеним одредбама. Осим седам тачака у којима су набројане брачне злоупотребе, од значаја је и опширан увод, у којем је сликовито приказано оновремено стање српског друштва и истакнута тежња нових власти да га приближе вредностима хришћанске Европе. Уредба о браку чува се у Архиву Српске академије науке и уметности под сигнатуром 687.

Кључне речи: уредба, брачни обичаји, брачне злоупотребе, кнез Милош, отмица девојака, „куповина“ девојака, просидба, свадба.

Abstract: The paper presents the Marriage Decree adopted at the St. George's Day Assembly in Belgrade on May 14/26, 1818. It lists marital customs that the state regarded as harmful to social development and sought to eradicate. The significance of the Decree lies in the fact that, for the first time after liberation from Ottoman rule, such harmful customs were systematically enumerated, and the marriage regulations issued in the following years largely relied on its provisions. In addition to the seven articles enumerating these abuses, of particular importance is the extensive introduction, which vividly depicts the condition of Serbian society at the time and highlights the new authorities' aspiration to align it with the values of Christian Europe. The document is preserved in the Archives of the Serbian Academy of Sciences and Arts under signature 687.

Keywords: decree, marital customs, marital abuses, Prince Miloš, abduction of girls, „purchase“ of brides, betrothal, wedding.

* aleksandra.vuletic@iib.ac.rs

Прве деценије стварања модерне српске државе у 19. веку обележила је жива активност нових националних власти на уређењу друштва. Знатна пажња посвећена је институцији брака, јер је он представљао основу породице, а тиме и темељ друштвене организације. Још од средњег века брак у Србији није био приватна ствар појединца и његове породице, већ предмет интересовања државе и цркве. За време првог српског архиепископа Саве Немањића уведена је обавеза црквеног венчања, а његови ученици слати су по целој земљи да приводе људе цркви и венчавају оне који су живели невенчано. Брачна заједница је потом уређена и законима. Законоправило Св. Саве (Крмчија), као и каснији зборници прописа донети под утицајем византијског законодавства, садржали су и одредбе о браку. Ипак, црквена форма брака није брзо заживела. Чак и два века по увођењу обавезе црквеног венчања многи су и даље склапали бракове по обичајном праву. Да би се таква пракса сузбила, обавеза тражења црквеног благослова и црквеног венчања поново је истакнута и у Душановом законнику. Те одредбе налазиле су се у другој и трећој тачки Законака, одмах после прве, која је била посвећена очувању хришћанске вере.¹

Осим невенчаног суживота, у средњовековној Србији били су раширени и многи други брачни обичаји који су сматрани штетним за друштво и који нису били у складу с црквеним канонима. Нарочито су били раширени отмице девојака, самовољни разводи и поновни бракови. Отмица девојке као начин ступања у брак била је у супротности с начелом слободне воље будућих супружника, које је у хришћанству неопходан предуслов за брак. Како би сузбила овај обичај, држава је прописала строге казне за преступнике. Законоправило је за отмичаре предвиђало смртну казну, док су њихови помагачи кажњавани батинањем, шишањем и одсецањем носа. У Душановом законнику казне за отмицу разликовале су се у зависности од сталешке припадности починиоца и његове жртве и кретале су се од одсецања руку и носа до смртне казне вешањем. Осим отмица девојака, средњовековни владари настојали су да искорене и обичаје самовољног развода и ступање у поновне бракове, а преступницима је прећено изопштењем из цркве. Канони Православне цркве дозвољавали су развод само у неколико случајева, од којих је доказана прељуба била најзаступљенија у пракси. Како би се број развода

¹ Доментијан, *Живот Светог Саве и Живот Светог Симеона*, прев. Лазар Мирковић, прир. Радмила Маринковић, Београд 1988, 155; Станоје Бојанин, *Забаве и светковине у средњовековној Србији од краја XII до краја XV века*, Београд 2005, 162–163; Радослав М. Грујић, *Matrimonialia српскога народа у прошлости*, Сарајево 1909, 12.

и из таквих, канонски оправданих, разлога смањио, прељуба је проглашена кривичним делом, а Душанов законик је преступницима запретио одсецањем руку и носа.²

После пада Србије под османску власт, Православна црква је формално-правно задржала надлежност над брачним питањима. Међутим, у промењеним политичким и друштвеним околностима, услед честих ратова и расељавања становништва, као и без конкретне подршке државе, њен утицај на народни живот је слабио. У одсуству носилаца црквене власти, брачна питања често су разрешавали локални свештеници и сеоске заједнице, који су више водили рачуна о практичним потребама народа него што су се држали строгих канонских правила. По успостављању аустријске власти у Србији (1719–1739) београдски митрополит Мојсије је, приликом канонске визитације, уочио бројне неправилности у брачном животу становништва и раширеност брачних злоупотреба као што су ступање у брак отмицом, обичаје „куповине” девојака и њиховог добегавања, као и прекомерно трајање свадбених весеља.³ Иако је Црква настојала да искорени ове брачне обичаје, они су и даље опстајали међу православним становништвом, како у Османском, тако и у Хабзбуршком царству. Напори започети још у средњем веку добили су нови замах у 19. столећу, у измењеним политичким приликама и новим државним оквирима.

Још за време Првог српског устанка, нове националне власти покушавале су да уведу ред у необуздане друштвене прилике и да стану на пут брачним злоупотребама и самовољном решавању брачних односа. Већ у априлу 1804, на скупштини Ваљевског округа, прочитан је Законик, који је на основу Крмчије саставио прота Матеја Ненадовић. Другом тачком Законика, одмах после прве, која се односила на убиство, забрањено је ступање у брак отмицом, а отмичарима је забрањена казна шибом.⁴ Забрана отмице помиње се и у пуномоћју које је Карађорђе подручним старешинама издао 1809. године; кривична одговорност била је предвиђена и за отмичара и за свештеника који би отету девојку

² *Законоправило Светог Саве: превод Сарајевског преписа*, прев. Братство Манастира Добрунска Ријека, Станка Стјепановић и Слободан Продић, [Добрунска Ријека] 2019, 335–336; *Законик Стефана Душана, цара српског (1349. и 1354)*, издао и објаснио Стојан Новаковић, Београд 1870, 49; Радослав М. Грујић, *Бигамија и полигамија код Срба*, Нови Сад 1909, 5; исти, *Matrimonialia*, 10.

³ Р. Грујић, *Бигамија*, 10–12, 27. Види и: исти, „Брачни нереди из прве половине 18. века”, *Гласник Историјског друштва Новог Сада*, св. 1/16 (1928) 122–124.

⁴ Љубомир Дурковић Јакшић, „Историја законодавства и судства о браку у ослобођеној Шумадији до 1888”, у: *Из историје Српске православне цркве*, Београд 1954, 177.

венчао.⁵ У Карађорђевом законнику из 1811. свештеницима који би се о ту наредбу оглушили запређено је доживотним одузимањем парохије, а казна за отмицаре и њихове помагаче прописана је конкретније него на почетку устанка – отмицар да „трчи шибу три пута кроз 300 момака, девојка да се пусти и за кога она хоће нека се уда, и ово венчање безаконо не броји се за бракосочетание, куму (да се удари) 50 штапа, деверу 50, старом свату 50, а осталим сватовима по 30”.⁶

Забрана отмице девојака на самом почетку устанка указује на њену широку распрострањеност у то време. Карађорђе, који се и сâм оженио отмицом и који је као хајдучки харамбаша многе хајдуке из своје дружине оженио отмицом,⁷ сада је, у новим политичким приликама и у новој улози народног вође, отпочео борбу против овог обичаја. Закоником из 1811. стигматизован је још један обичај дубоко усађен у друштвеном животу – чедоморство. Иако су се могла догодити и у брачном окриљу, чедоморства су најчешће почињена над ванбрачно рођеном децом. Већ у првим законским одредбама упереним против чедоморства истакнуто је да је убиство ванбрачног детета убиство *човека* и да стога подлеже смртној казни.⁸

Отмица девојака и чедоморство сматрани су најпогубнијим друштвеним обичајима. Иза њих се, међутим, често крио наизглед бенигнији обичај – *плаћање за девојку* приликом просидбе, тј. „куповина” девојака.⁹ Његова злоупотреба и превелика потраживања девојачких родитеља од будућих зетова неретко су доводили до отмице, али и до рађања ванбрачног детета

⁵ Два месеца касније изашла је наредба сличног садржаја: „Кои би се нашао да отме девојку и да се венча без знања, док му не би пресудили кметови селски они ће велику кашчигу примити, а поп кои би се усудио отету девојку венчати, оче се брада обријати и кашчигован бити”, наведено у: Димитрије Папазоглу, *Кривично право и правосуђе у Србији 1804–1813. Прилог питању карактера Првог српског устанка*, Београд 1954, 144.

⁶ Стојан Новаковић, *Уставно питање и закони Карађорђевог времена. Студија о постању и развићу врховне и средишње власти у Србији 1805–1811*, Београд 1907, 134–135; Зоран С. Мирковић, *Карађорђев законик*, Београд 2008, 110.

⁷ Радош Љушић, *Вожд Карађорђе I*, Београд 2000, 23.

⁸ Власти су при томе имале у виду и независан положај неудатих мајки, па су им, ради одвраћања од чедоморства, препоручивале прихватљивији начин на који су могле да се реше нежељене деце – да их оставе на неком прометном месту, З. Мирковић, *Карађорђев законик*, 128.

⁹ У савременој науци израз „куповина” девојака сматра се превазиђеним, видети: Zorica Ivanović, „Antropološka kritika teze o 'braku kupovinom žena' kao prilog promišljanju interdisciplinarnosti”, *Etnoantropološki problemi* 2 (2007) 157–220. Будући да се у документима које у овом раду наводимо тај израз често помиње, а да термини које антропологија препоручује, попут *брачна компензација*, тешко могу да се уклопе у нарацију, задржали смо оригинални термин уз коришћење наводника.

услед одлагања ступања у брак. Због тога је Карађорђево законик ограничио потраживања девојачких родитеља на дванаест гроша.¹⁰

*

Уређењу брака приступљено је још систематичније по окончању устаничког периода. На Ђурђевданској скупштини 1818. године, кнез Милош је издао Уредбу о браку у седам тачака, којом су забрањени брачни обичаји које је држава сматрала назадним и штетним.¹¹ У опширном уводу посебно је издвојен обичај „куповине” девојака, који је сматран узроком многих других злоупотреба. Метафоричним поређењем – да родитељи своју децу „као стоку из обора” продају, указано је на запуштеност српског друштва у то доба и на бројне неповољности које су произлазиле из назадних, нечовечних и нехришћанских пракси.

Како би сузбио неповољне последице обичаја „куповине” девојака, кнез је првом тачком Уредбе потраживања девојачких родитеља ограничио на 25 гроша; онима који би се огрешили о овај пропис, запређена је казна „бојем”, као и плаћање двоструке глобе у народну касу. Под другом тачком, девојачким родитељима је забрањено да траже и „девојачке аљине” од будућих зетова. Наиме, од младожењине породице очекивало се не само да донесе дарове за кућу и девојку приликом просидбе, већ и да набави одећу, обућу и накит које ће невеста носити у новом дому. И садржај и вредност ове опреме могли су да буду предмет озбиљних

¹⁰ Тихомир Ђорђевић, *Куповина и отмица девојака*, Наш народни живот II, Београд 1930, 63; Ст. Новаковић, *Уставно питање*, 128–130. О пракси „куповине” девојака има помена у многим изворима и списима из 19. века. Вук Караџић је, на пример, у свом *Рјечнику* записао да су у Србији „прије неколико година тако много искали за ђевојке, да се сиром човек није могао оженити”, Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник* (1818), прир. Павле Ивић, Београд 1966, под: *женидба*. Са његовим наводима био је сагласан и Валтазар Богишић, који је у другој половини 19. века утврдио да у Србији „прђија или мираз не само да није у обичају, него мора човек још платити за дјевојку и обдарити њезине рођаке”, Валтазар Богишић, *Правни обичаји у Словена*, Загреб 1867, 122. Видети и: Петар Ж. Петровић, *Живот и обичаји народни у Грузији*, Српски етнографски зборник LVIII, Београд 1948, 269. Ова трансакција често је имала економску основу – требало је да надокнади одлазак девојке из родитељског дома и губитак једног пара радних руку.

¹¹ Ова скупштина одржана је од 1/13. до 15/27. маја у Београду, што се види из саме уредбе. У литератури се, међутим, као место њеног одржавања често погрешно наводи манастир Враћевшница, на шта је већ указано у: Радомир Ј. Поповић, Александра Вулетић и Предраг Илић, *Престони Крагујевац*, Крагујевац 2019, 13–14.

преговора између две стране, а понекад су неспоразуми око „аљина” завршавали и на суду.¹²

Трећа тачка Уредбе односила се на свадбена весеља. Испуњавање бројних свадбених обичаја, у настојању да се задовоље или надмаше друштвена очекивања, изискивало је знатне материјалне трошкове и исцрпљивало ионако скромне ресурсе сеоских домаћинстава. Како би се спречило прекомерно трошење на свадбеним весељима, њихово трајање је Уредбом ограничено на један дан, а младожења је у сватове могао да поведе само четири свата.¹³

Како би се обезбедио већи надзор државе над склапањем брака и предупредиле злоупотребе, четвртом тачком Уредбе прописано је да церемонији просидбе обавезно морају присуствовати представници световне и духовне власти – сеоски кмет и свештеник.¹⁴ Петом тачком Уредбе потврђен је и канонски пропис о обавезној сагласности будућих супружника за склапање брака. Осим што је настојала да обезбеди поштовање канона, држава је у овом случају тежила томе да ограничи и прекомерни родитељски ауторитет. Шестом тачком Уредбе забрањена је отмица. За отету девојку прописано је да се врати родитељима, а отмичарима и њиховим помагачима забрањено је да ће бити ухапшени и кажњени „као највећи злочинци и убице”. Свештенику који би се усудио да отету девојку венча забрањено је одузимањем свештеничког чина и парохије. Последњом тачком Уредбе забрањена је *препросидба* девојака, обичај који је био у тесној вези с *куповином* и који се у пракси често сводио на „давање” девојке онемо ко за њу понуди више новца. Стога је уведен пропис по којем су просци били дужни да питају и да се увере да девојка већ није испрошена и дарована.

¹² Када је, на пример, Михаило Николић из Ужица са сватовима кренуо по младу, понео је и уговорене „девојачке аљине”. Пошто су их сватови изгубили успут, девојачки отац одбио је да им да девојку, Александра Вулетић, *Брак у Кнежевини Србији*, Београд 2008, 89. Иако је, „по обичају”, невеста у нови дом доносила *спрему*, која се углавном састојала из одеће и ручних радова, *спрема* се у документима из тог доба не помиње као предмет спорова између породица, исто.

¹³ Прекомерно трајање свадбених весеља уочио је још београдски митрополит Мојсије Петровић, који је по успостављању аустријске власти у Србији 1719. обавио канонску визитацију, Р. Грујић, *Бигамција*, 49, 55.

¹⁴ Централни део просидбе представљало је *даривање девојке*. Осим давања дара девојци, од просаца се очекивало да дају и *дар за кућу* или *братски дар*. Сматра се да је давање овог дара у многим случајевима било маска за куповину девојке. Приликом просидбе и просци су даровани од младине породице, али вредност тих дарова је у знатном броју случајева била мања од вредности дарова друге стране, А. Вулетић, *Брак у Кнежевини Србији*, 86–93.

*

Првих година по објављивању Уредба о браку није много поштована. Разлог томе била је широка распрострањеност брачних злоупотреба, као и недовољна способност и спремност првих државних органа да обезбеде њено спровођење. Стога је кнез Милош већ две године по њеном доношењу био принуђен да објави нову. Као разлог поновног објављивања навео је то што је претходна уредба „пренебрежена и [људи] опет удавајући своје кћери и сестре продају их као и пређе”.¹⁵ Локалним старешинама тада је наложено да преступнике шаљу кнезу, како би их он лично казнио за злоупотребу родитељских права.¹⁶ Нова уредба садржала је слична правила као и она из 1818, а за отмицу девојке отмичарима је забрањено и смртном казном.¹⁷ Осим тога, новом уредбом забрањено је и добегавање девојака момцима, без редовне просидбе. Међу најчешћим разлозима за добегавање били су велика потраживања девојачких родитеља од будућих зетова, као и њихово непристајање на брачни избор деце.¹⁸ Како би се овај обичај сузбио, момку који би примио одбеглу девојку забрањено је једногодишњом робијом у гвожђу.¹⁹

Када су 1834. године покренуте *Српске новине* – прво званично гласило у Кнежевини, прописи у вези с браком објављивани су и у њима. Тако је распис о браку, упућен окружним судовима у јесен 1834. године, штампан на насловној страни *Новина*. У њему су поновљене неке одредбе које је садржала још Уредба из 1818, као што је ограничење своте новца коју

¹⁵ Мита Ф. Петровић, *Финансије и установе обновљене Србије до 1842*, I, Београд 1901, 633.

¹⁶ Непосредан повод за овакву кнежеву реакцију био је случај отмице у Шумадији: Јован Недељков из Трнавe напао је „са четири своја друга на дом Ристивоја Миленковића из Страгара и насилно отео и одвео већ за другог испрошену кћер Ристивојеу”. По кнежевој наредби, Јован је обешен, а његови помагачи осуђени су на по годину дана робије и по стотину батина на почетку и на крају робијања, исто.

¹⁷ Исто.

¹⁸ Тако се у једном извештају локалних власти наводи да девојке беже јер њихови родитељи траже на име дара и по 10–15 дуката. Немаштина и немогућност да се до девојке дође редовним путем често су као разлог добегавања навођени и у изјавама надлежним властима. На питање зашто девојку Станисаву, која му је добегла, није просио редовним путем, Стеван из Забојнице је одговорио: „Сироме сам, не могу да се оженим, зато сам је премамио и мислим, кад се ми тврдо обећамо, да нам суд неће ништа и да ће нас поп венчати”, А. Вулетић, *Брак у Кнежевини Србији*, 103.

¹⁹ Међутим, државне власти нису имале довољно капацитета да се и у пракси изборе с бројним случајевима добегавања, па је овај брачни обичај и даље несметано опстајао, М. В. Смиљанић, „Отмице, добеглице и трагови куповине девојака у српског народа”, *Глас Српске краљевске академије* LXIV (1901) 206.

родитељи смеју да траже од будућних зетова, уз објашњење да је „по неким местима искато тако прекомерно, да су се због тога много пута кавге, а често и бијења догађала”.²⁰ Поновљена је и обавезност сагласности супружника приликом склапања брака, као и одредба којом се ограничавало трајање свадбених весеља.²¹

Због распрострањености проскрибованих обичаја, а нарочито *плаћања за девојку* и његове дубоке укоренјености у економским приликама тога доба, ни Карађорђе ни Милош нису се одлучили на потпуну забрану, већ су настојали да макар ограниче његову злоупотребу. Током наредних деценија издавано је више аката којима је, у складу с актуелним друштвеним и економским приликама, регулисана дозвољена свота родитељских потраживања. Тако је 1828. године сума коју је девојачка породица могла да тражи од младожење повећана на 50 гроша. Две деценије касније тзв. девојачки дар је у потпуности укинут, а оглобљеним младожењама је омогућено да судским путем траже повраћај новца.²²

Према мишљењу кнеза и Народног суда из 1827. године, узрок непожељних друштвених појава, попут предбрачних односа и убистава ванбрачне деце, налазио се у обичају „што родитељи синове и кћери не жене и не удају на време и што се нико не може оженити без знатног трошка, који родитељи истевају од зетова за своје кћери”.²³ Свештенству и световним властима било је наложено да поучавају народ и одвраћају га од „рђавог и по човечанство стидног обичаја уцене девојака, а ни судови да не уважавају уговоре по којима би младожења обећао девојачкој породици какву суму новца у име братског дара.”²⁴ О ефектима ових наредби сведочи извештај из Ваљевског округа, упућен Министарству унутрашњих дела средином 19. века, у којем је наведено да срески начелници „сваком приликом народ саветују да родитељи и сродници при удадби девојака своји, ове за новце не уцењују, ништа мање, опет се доста налази људи који по досадањем достоинству човечијем противном обичају, удадбенице своје уцењују и за новац продају... чиме се и достоинство човека у невести до робства понижава и

²⁰ *Српске Новине*, бр. 47, 24. новембар 1834.

²¹ Исто.

²² *Зборник закона и уредаба и уредбених указа издани у Књажевству српском VI*, Београд 1853, 226.

²³ Због тога су за убиство ванбрачног детета строже казне биле предвиђене за родитеље него за девојку, ако би се утврдило да је остала неудата због претераних родитељских захтева, Алекса С. Јовановић, *Приноси за историју старог српског права II*, Београд 1900, 91.

²⁴ *Зборник закона и уредаба IV*, Београд 1849, 184–185.

светиња божествене тајне брака обезсвећава”.²⁵ На сузбијању ове праксе радиле су и црквене власти. Тако је једном приликом митрополит саветовао локалног свештеника да одговори „родитеља девице да не продаје своје дете за новце, него нека му да свој родитељски благослов да се ови младенци испитају и венчају кад се воле и оће.”²⁶

И поред свих напора државних и црквених власти да га искорене, обичај плаћања за девојку одржао се и током друге половине 19. века. У Богишићевој анкети спроведеној почетком седамдесетих година 19. века, за већину српских крајева изричито је наведено да се приликом просидбе плаћа за девојку.²⁷ Упркос настојањима државе да обичај „куповине” девојака искорени, он је упорно опстајао, чему су погодвали економски и друштвени услови, нарочито у првим деценијама 19. века. Чак и када су се ти услови променили, а обичај изгубио значај који је некада имао, он није у потпуности ишчезао, а у симболичном облику задржао се и до данас.

Од свих брачних обичаја које је држава настојала да искорени, највише успеха је имала у сузбијању отмице, чему су допринеле, не само сурове казне, већ и постепено сређивање политичких и друштвених прилика. После стицања аутономије, отмице су се најчешће дешавале у пограничном подручју са Турском, пошто су отмичари с отетом девојком могли релативно лако да пређу турску границу и избегну одговорност.²⁸ Због преласка отмичара преко границе често су се сукобљавале српске и турске власти, а српска страна је такве случајеве користила и као средство дипломатског притиска на турске званичнике.²⁹

*

Уредба о браку из 1818. године помињана је и у мањој мери коришћена у литератури. Међу првима ју је поменуо Мита Петровић у првом тому књиге *Финансије и установе обновљене Србије до 1842*, објављене крајем 19. века.³⁰ Уредбом се није детаљније бавио, већ је већу

²⁵ А. Вулетић, *Брак у Кнежевини Србији*, 92.

²⁶ Исто.

²⁷ Валтазар Богишић, *Грађа у одговорима из различитих крајева словенског југа*, Загреб 1874, 220. Да је и у другој половини 19. века овај обичај опстао сведочи и жалба Које из Вранића из 1858, у којој се жалио на свог комшију Јована „да стаје на пут синовцу његовом Недељку венчати се са његовом кћерју Анђелијом, која је пре десет дана сама добегла... и да то због новаца чини, захтевајући од њега у име прошевине пет дуката”, А. Вулетић, *Брак у Кнежевини Србији*, 87.

²⁸ Исто, 52–53.

²⁹ А. Вулетић, *Брак у Кнежевини Србији*, 52–53.

³⁰ М. Ф. Петровић, *Финансије и установе I*, 633.

пажњу посветио уредби донетој две године касније. За Уредбу из 1818. навео је да је објављена 10. маја, па је тај датум ушао и у део литературе, иако је у тексту записан 14. мај (по старом календару). У фусноти је истакао да ће њен садржај бити објављен у петом тому, посвећеном народном животу, али су из штампе изашла само три тома овог дела. Уредба је навођена и у радовима који се баве историјом права: у раду М. Миљковића и, нарочито, у раду Вере Петрић.³¹ Садржај Уредбе коришћен је и у историографским делима о браку.³²

Уредба о браку из 1818. године коју приређујемо чува се у Архиву САНУ под сигнатуром 687. У приређеном тексту нисмо вршили језичке интервенције. Ради лакше читљивости, унели смо само интерпункцијске измене. Приложили смо и речник мање познатих и архаичних речи.

³¹ М. Миљковић, „Кратак поглед на развитак кривичнога права у нас за последњих сто година”, *Бранич* 6 (1905) 161–177; Вера Петрић, „Кривична дела против породице, брака и полног морала у Србији за време кнеза Милоша”, *Анали Правног факултета* 3–4 (1959) 316–334.

³² А. Вулетић, *Брак у Кнежевини Србији*, 43, 97.

„Благородним кнезовом већега и мањег степена, чесним прото-презвитером и презвитером, поштеним кметовом селским у кругу нашем Србије, мир и здравље од Господа бога!

Трудећи се ми са свим силама нашим о благополучију и благостојанију нашега Србскога Народа и промишља[ју]ћи о благоденствију и срећи онога за добро и праведно нашли смо, освободити једанпут овај народ, колико данашња опстојатељства дозвољавају, од срамнога и стиднога злоупотребленија самопроизволне продаје наши кћери и сестара када за удају приспеду. Које овим начином случава се, девојка у нас како је приспела за удају родитељи њени већ о добитку говоре и истинито старају се у газдинску кућу њу удомити, не да би њој ту спокојни и добри живот нашли, но само да по вољи својој могу девојку продати и бољи добитак отуду имати. Ово како се види бива тако своје кћери и сестре као стоку из обора продавати родитељи овим начином не старају се између двојих новобрачних љубов увести, зашто какову љубов свекар имати може [к] новодоведеној снахи својој или младожења супруги својој имати, када промисли на своју испражњену кесу или и на дуг који је само учинио за довести снаху или супругу у кућу. Родитељи не стиде се од срамоте што се с тим срам имену србском код други християнски народа навлачи, нити сожалеју што њиова деца по окончању свадбе први дана другому надничити морају, или сасвим у службу другому одлазити, што би пристојније било уз девојку помоћ дати за обојих боље сожитељство. Из показати начина види се да се сиромас срећно никада оженити не може, неимајући доста новаца да може себи купити жену, и из тога бивају стидна отимања девојака и девојке бегају по својој урожденој љубави к момку и толико кавге рађају се које све за ползу нашега Народа искоренити потврдили смо саборно са согласијем Господина Архиепископа, Митрополита и свјаштеником, кнезовом, кметовом и свему Народу обзнанити следујуће пунктове и наложили по оним точно владати се:

1. Запрештава се младожењи унапредак, кад испроси девојку за себе, да се не би усудио на искање будушчега пријатеља његова од 25 гроша ниједну пару више дати равно и који удаје кћер и сестру више не заискати. Ако би се против ове заповести нашао тко да преступи и једна и друга страна жестоко бојем кажњена бити хоће, би[о] богат или сиромас потом глобу двоструку у беглук платиће.
2. Отац кћер, или брат сестру, када буде удавао, да нема власти од свога новог зета изискивати хаљине да се купују на девојку по њивој вољи, но женик по својем могућству и начину живота свога да купује

невести хаљине, које ћему пред очима повседневно угодне бивати, а не чрез неповољне и насилно купљене да мора своју сожителницу презирати и за најмању грешку на њу као на робину зубима скричати. 3. Запрешчава се женику када свадбу чини да не би више сватова сазивао кроме четири закона човека и јошт с поједним другом и дуже од једнога дана да се не продужава весеље, иначе ако би се учинило то ће кум, женик и стари сват жестоко каштиговани бити.

4. Налаже се кнезовома, протама и свјаштеницима – као и од архијереја што ће они налог имати – да имају смотреније добро да ниједан женик девојку даривати или погодбу чинити с пријатељем без присуства свјаштеника и кмета селског, који би свјаштеник венчао онакова женика, који без знања свјаштеничког запроси девојку оће од свога архијереја чести липшен бити.

5. Запрештава се сваком оцу и матери женика и девојке да не би принуђавали момка да он ону девојку узме коју неима вољу узети, равно и девојку силом натерати за момка да пође ког она не милује зашто из овакове противности многа зла следују момцима и девојкама, и овим начином називају се отац и мати своје деце убице.

6. Који би се усудио девојку на силу отети, како што се досад случавало, тај ће момак под апс узети се и његови спомоћници, и као највећи разбојници осуђени и каштиговани биће и девојка родитељима својима повратиће се, и свјаштеник који би се усудио отету девојку венчати он ће свјаштенства и нурије своје лишен бити.

7. Довољно се догађало да неки даривану девојку или удовицу препросити усудио се, то сваком кнезу, проти, свештенику и кметовима остро налажемо добро на то да позорствују и никојим начином да не допуште препрошавати. Који би се нашао да препроси жестоко наказан биће, но свагда у прошењу дужан је питати да није прошена или дарована и по известности да поступа.

Овије седам пунктова предајем и препоручујем кнезовом, прото-презвитером, који равну важност у кнежини имају да добро на уму држе и никада да не изоставите народу опомињати и крепко настојавати да се једанпут тирански обичај између народа истреби. Који би кнез и прота пренебрегао ову заповест хоће од веће власти кој[ој] принадежи чести лишен бити.

Дано и закључено у скупштини свију кнезова народни у Београду 14. маја [1]818.

Милош Обреновић
верховни кнез Србски

Мање познате и застареле речи

беглук – државна каса
благоденствије – напредак, срећа
благополучије – блаженство
благостојаније – благостање
запрештавати – забрањивати
каштиговати – казнити
кроме – осим
нурија – парохија
опстојатељства – прилике
остро – оштро
позорствовати – надзирати
полза – корист
пункт – тачка
смотреније – позорност, надзирање
сожитељство – заједнички живот

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LIST OF REFERENCES

Необјављени извори – Unpublished sources

Архив Српске академије наука и уметности, Историјска збирка 687 [Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti, Istorijiska zbirka 687]

Објављени извори – Published sources

Bogišić, Valtazar, *Grada u odgovorima iz različitih krajeva slovenskog juga*, Zagreb 1874.
Доментијан, *Живот Светога Саве и Живот Светога Симеона*, прев. Лазар Мирковић, прир. Радмила Маринковић, Београд 1988. [Domentijan, *Život Svetoga Save i Svetoga Simeona*, prev. Lazar Mirković, prir. Radmila Marinković, Beograd 1988]

Законоправило Светог Саве: превод Сарајевског преписа, прев. Братство Манастира Добрунска Ријека, Станка Стјепановић и Слободан Продић, [Добрунска Ријека] 2019. [*Zakonopravilo Svetog Save: prevod Sarajevskog prepisa*, prev. Bratstvo Manastira Dobrunska Rijeka, Stanka Stjepanović i Slobodan Prodić, [Dobrunska Rijeka] 2919]

Законик Стефана Душана, цара српског (1349. и 1354), издао и објаснио Стојан Новаковић, Београд 1870. [*Zakonik Stefana Dušana, cara srpskog (1349. i 1354)*, izdao i objasnio Stojan Novaković, Beograd 1870]

Зборник закона и уредаба и уредбених указа издани у Књажеству српском IV, Београд 1849; VI, Београд 1853. [*Zbornik zakona i uredaba i uredbenih ukaza izdani u Knjažestvu srpskom IV*, Beograd 1849; VI, Beograd 1853)]

Новине – Newspapers

Српске новине, бр. 47, 24. новембар 1834. [*Srpske novine*, br. 47, 24. novembar 1834]

Литература – Secondary Works

Bogišić, Valtazar, *Pravni običaji u Slovena: privatno pravo*, Zagreb 1867.

Ivanović, Zorica, „Antropološka kritika teze o 'braku kupovinom žena' kao prilog promišljanju interdisciplinarnosti”, *Etnoantropološki problemi* 2 (2007) 157–220.

Бојанин, Станоје, *Забаве и светковине у средњовековној Србији од краја XII до краја XV века*, Београд 2005. [Bojanin, Stanoje, *Zabave i svetkovine u srednjovekovnoj Srbiji od kraja XII do kraja XV veka*, Beograd 2005]

Вулетич, Александра, *Брак у Кнежевини Србији*, Београд 2008. [Vuletić, Aleksandra, *Brak u Kneževini Srbiji*, Beograd 2008]

Грујић, Радослав М., *Бигамија и полигамија код Срба*, Нови Сад 1909. [Grujić, Radoslav M., *Bigamija i poligamija kod Srba*, Novi Sad 1909]

Грујић, Радослав М., „Брачни нeredи из прве половине 18. века”, *Гласник Историјског друштва Новог Сада*, св. 1/16 (1928) 122–124. [Grujić, Radoslav M., „Bračni neredi iz prve polovine 18. veka”, *Glasnik Istoriskog društva Novog Sada*, sv. 1/16 (1928) 122–124]

Грујић, Радослав М., *Matrimonialia српскога народа у прошлости*, Сарајево 1909. [Grujić, Radoslav M., *Matrimonialia srpskog naroda u prošlosti*, Sarajevo 1909]

Дурковић Јакшић, Љубомир, „Историја законодавства и судства о браку у ослобођеној Шумадији до 1888”, у: *Из историје Српске православне цркве*, Београд 1954. [Durković Jakšić, Ljubomir, „Istorija zakonodavstva i sudstva o braku u oslobođenoj Šumadiji do 1888”, у: *Из историје Српске православне цркве*, Београд 1954]

Ђорђевић, Тихомир, *Куповина и отмица девојака*, Наш народни живот II, Београд 1930. [Đorđević, Tihomir, *Kupovina i otmica devojaka*, Naš narodni život II, Београд 1930]

Јовановић, Алекса С., *Приноси за историју старог српског права II*, Београд 1900. [Jovanović, Aleksa S., *Prinosci za istoriju starog srpskog prava II*, Београд 1900]

Карацић, Вук Стефановић, *Српски рјечник* (1818), прир. Павле Ивић, Београд 1966. [Karadžić, Vuk Stefanović, *Srpski rječnik* (1818), прир. Pavle Ivić, Београд 1966]

Љушић, Радош, *Вожд Карађорђе I*, Београд 2000. [Ljušić, Radoš, *Vožd Karađorđe I*, Београд 2000]

Миљковић, М., „Кратак поглед на развитак кривичнога права у нас за последњих сто година”, *Бранич* 6 (1905) 161–177. [Miljković, M., „Kratok pogled na razvitak krivičnoga prava u nas za poslednjih sto godina”, *Branič* 6 (1905) 161–177]

Мирковић, Зоран С., *Карађорђево законик*, Београд 2008. [Mirković, Zoran S., *Karadorđev zakonik*, Београд 2008]

Новаковић, Стојан, *Уставно питање и закони Карађорђевог времена. Студија о постану и развићу врховне и средишње власти у Србији 1805–1811*, Београд 1907. [Novaković, Stojan, *Ustavno pitanje i zakoni Karađorđevog vremena. Studija o postanju i razviću vrhovne i središnje vlasti u Srbiji 1805–1811*, Београд 1907]

Папазоглу, Димитрије, *Кривично право и правосуђе у Србији 1804–1813. Прилог питању карактера Првог српског устанка*, Београд 1954. [Papazoglu, Dimitrije, *Krivično pravo i pravosuđe u Srbiji 1804–1813. Prilog pitanju karaktera Prvog srpskog ustanka*, Београд 1954]

Петрић, Вера, „Кривична дела против породице, брака и полног морала у Србији за време кнеза Милоша”, *Анали Правног факултета* 3–4 (1959) 316–334. [Petrić, Vera, „Krivična dela protiv porodice, braka i polnog morala u Srbiji za vreme kneza Miloša”, *Analī Pravnog fakulteta* 3–4 (1959) 316–334]

Петровић, Мита Ф., *Финансије и установе обновљене Србије до 1842*, I, Београд 1901. [Petrović Mita F., *Finansije i ustanove obnovljene Srbije do 1842*, I, Београд 1901]

Петровић, Петар Ж., *Живот и обичаји народни у Гружи*, Српски етнографски зборник LVIII, Београд 1948. [Petrović, Petar Ž., *Život i običaji narodni u Gruži*, Srpski etnografski zbornik LVIII, Београд 1948]

Поповић, Радомир Ј., Александра Вулетић и Предраг Илић, *Престони Крагујевац*, Крагујевац 2019. [Popović, Radomir J., Aleksandra Vuletić i Predrag Ilić, *Prestoni Kragujevac*, Kragujevac 2019]

Смиљанић, Миленко В., „Отмице, добеглице и трагови куповине девојака у српског народа”, *Глас Српске краљевске академије* LXIV (1901) 171–244. [Smiljanić, Milenko V., „Otmice, dobeglice i tragovi kupovine u srpskog naroda”, *Glas Srpske kraljevske akademije* LXIV (1901) 171–244]

Aleksandra Vuletić

THE 1818 MARRIAGE DECREE

Summary

This paper publishes and analyzes the Marriage Decree adopted at the St. George's Day Assembly in Belgrade on 14/26 May 1818. Preserved in the Archive of the Serbian Academy of Sciences and Arts, the Decree stands as one of the earliest normative acts through which the restored Serbian state sought to regulate marriage and family life. By providing a critical edition of the text alongside an interpretative study, this work offers an important source for both legal and social historians. The introductory study first outlines the beginnings of state and ecclesiastical regulation of marriage in medieval Serbia and then situates the 1818 Decree within the broader context of early nineteenth-century Serbian society. At the time, the state aimed to eradicate a variety of marital customs that conflicted with canonical norms and were considered harmful to social development. Accordingly, after a lengthy preamble that vividly describes the disorder of contemporary Serbian society, the Decree lists in seven points the specific customs and practices the state sought to abolish – among them the demand for gifts in money and material goods from prospective grooms, the excessive length of wedding festivities, the abduction of brides, repeated betrothals of the same girl, and the coercion of young people into marriage against their will. The study examines the circumstances of the Decree's adoption, its relationship to contemporary canon and customary law, the extent to which it was respected in practice, and the ways in which it anticipated later codifications. By combining a reliable primary source with analytical commentary, the paper contributes to a deeper understanding of the legal and social history of marriage in Serbia.

Оригиналан научни рад

Примљен: 30. 3. 2025.

Коначно прихваћен за објављивање: 5. 9. 2025.